

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ד תשע"ב
חספר 373

מזמור לתודה

כי טוב ה'

מזמור ק בתהלים מלא בביטויי שמחה והודיה לאלוקינו, שבראנו ושברנו. משוררנו הדגול מזמין את כל שומעיו להשתתף ולשמוח עמו: "מזמור לתודה. הריעו לה' [...] עבדו את ה' בשמחה, בואו לפניו ברננה [...] באו שערי תודה, חצרותיו בתהילה. הודו לו, ברכו שמו". לצופה מן הצד בתשומת לב ממש ניתן לשמוע את תרועות השמחה והרננה יחד עם רקיעות רגלי הרוקדים בבית המקדש.¹

בפסוק האחרון של המזמור נאמרת במפורש הסיבה להתרוממות הרוח: "כי טוב ה', לעולם חסדו, ועד דור ודור אמונתו". כך מנמק המשורר את הזמנתו הנרגשת. ה' הוא טוב. חסדו חסד עולם, ולאורך הדורות כולנו יודעים זאת.

נשאלת השאלה: מה עם כל הרעות, הצרות והייסורים המקיפים את בני האדם בעולמנו? מה לגבי התקופות שבהן אין אני חש את הטוב האלוקי?

אנצל הזדמנות זו לעסוק בקצרה בייחודו של ספר תהלים המתמודד עם בעיית הגמול, השאלה הידועה של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו".

התנ"ך הוא הספר האלוקי הפונה מאת ה' אל בני האדם, בסיפוריו, בחוקיו ובמשפטי, בשירתו ובאמרי החכמה העמוקים מני ים. לעומת זאת, ספר תהלים הוא הספר היחיד בתנ"ך שהכיוון שלו הוא מאת האדם אל ריבונו של עולם. מאה וחמישים מזמורי תהלים הם ביטוי עמוק לרגשותיו של האדם המאמין, למצוקותיו, לשוועתו, לרגעי החסד ולהודיה מקרב לבו.

כתוצאה מזאת, בדרך כלל אין ספר תהלים מציע תשובה אובייקטיבית מנומקת לפער הקיים לעתים בין התנהגותו של האדם ובין מצבו עלי אדמות. משוררי ספר תהלים מציעים הסתכלות שונה לחלוטין בנושא זה. הם מביעים אמונה עמוקה בכך שהטוב האמתי, היחיד, הוא קרבת אלוקים, וטוב זה אכן מלווה באופן קבוע את האדם המחובר לאלוקיו.

כך לדוגמה בעל מזמור עג מתאר תהליך שבו, עקב התבוננותו בעולם, כמעט התמוטטה אמונתו: "ואני כמעט נטיו רגלי [...] כי קנאתי בהוללים, שלום רשעים אראה" (ב-ג). הוא מתאר רשע שמן, גאותן ומצלח, שאפילו במותו לא חש ייסורים. ואילו הוא, הצדיק, נגוע וסובל: "אך ריק זכיתי לבבי וארץ בנקיון כפי. ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים" (יג-יד).

אך בהמשך משתנה נימת קולו של המשורר ומושגי הטוב והרע מתהפכים. הרשע הופך להיות "רחק" ו"זונה ממך", ואילו הצדיק מביע את אושרו האמתי: "ואני קרבת אלוקים לי טוב. שתי בה' אלוקים מחסי, לספר כל מלאכותיך" (כז-כח). ייתכן מאוד שהנתונים

החיצוניים לא השתנו, אך אני מאושר מעצם קרבותי אליך, מעצם הידיעה שאתה מחסי ומצודתי.² בסידורו "עולת ראייה" (עמ' רכג) מפרש הרב קוק את המילים "כי טוב ה', לעולם חסדו" באופן דומה:

עצמיותה של השמחה, ההולכת ומתגברת בלב כל הקרב לעבודת ה', ולהתבוננות בקדושת רוממותו, באה על ידי ההשקפה הטהורה, שה' הוא הטוב האמיתי. ומאחר שהוא הטוב האמיתי, אם כן רק טוב נשפע ממנו, וחסדו כולל בלא שום הפסק זמן ומקום. והידיעה העליונה הזאת היא ממתקת את כל הדברים המזערים, שלפי השגתנו אין אנו מבחינים את הטוב הגנוז בהם, והם חוצצים בינינו ובין הבהירות הקדושה של הדעת האמיתית, של "כי טוב ה'", ואנו יודעים נאמנה, שההכרה האמיתית היא רק זו שבאה מתוך הכלל הגדול הנצחי, "כי טוב ה' לעולם חסדו".

הרב אומר במפורש כי אמנם יש בחינוך "דברים מזערים" שאין אנו רואים את הטוב שבהם, אך האדם המאמין, היודע כי ה' הוא הטוב האמיתי והוא מקור הטוב בעולם, יודע לזהות את המתקנות החבויה באותם ייסורים.

נראה שלדעתו של הרב זצ"ל ראייה נעלה זו היא הבסיס הראשון במעלה בהשקפת עולמו של האדם המאמין. זאת הוא אומר בפירושו למילים הראשונות שאדם אומר בהשכימו משנתו, על המילה "מודה" בברכת "מודה אני":

מודה. ראשית ההופעה של צהלת החיים מביאה עמה את השמחה העליונה בחדוות הקודש, שהיא מתבטאת בכל מלוא הודה בביטוי "ההודאה". הכרת התודה לאלוקי עולם, אדון כל המעשים, המחיה חיים בטובו, היא אוצר הטוב, הכולל בקרבו את כל התוכן של מילוי החובה [...] והאדם ברגש תודתו מודה הוא על האמת, ומקיים את עומק אמתתה של ההכרה הרוחנית, ומעיד על כל אור החיים והיש, שהוא נובע כולו ממעין הטוב ומקורו, ממקור חסד עליון, המשפיע שפעת חיים לכל המון עולמים וכל יצוריהם.

אדם הקם משנתו, ובעוד קורי השינה מונחים על עיניו הוא מכיר טובה ומודה לה' ויודע שכל המציאות היא ביטוי לטוב ה' ולחסדו העליון – הוא אדם מאושר. הלוואי עלינו!

הרבנית ד"ר יעל צהר
מרצה בהתמחות לתנ"ך

² אמנם בחלק ממזמורי תהלים מוצעת גם התשובה שבסופו של דבר הצדיק יבוא על שכרו והרשע יקבל את עונשו המגיע לו, אך הדגש העיקרי מושם על התשובה הסובייקטיבית.

¹ גם ההלכה מחברת את המזמור עם בית המקדש. לפי האשכנזים מזמור זה נאמר בחול ולא בשבת, שהרי קרבת תודה אישיים מקריבים בימי החול.

בין אברהם ללוט

כולנו מכירים את מכניסי האורחים, אברהם אבינו. אולם בפרשתנו יש למעשה שני מכניסי אורחים, אחד באלוני ממרא ואחד בסדום. במבט ראשון, התורה מדגישה את הכנסת האורחים של אברהם ומציבה אותה בתחילת הפרשה כאחד המוטיבים המרכזיים שבה, בעוד שהכנסת האורחים של לוט היא צדדית ולא נחשבת כל כך. אבל לכאורה נראה כי לוט לא חסך מאמצים כלל. למען האמת, נראה שהכנסת האורחים שלו לא נופלת כלל מהכנסת האורחים של אברהם אבינו, ואולי אפילו עולה עליה.

ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדום וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה. ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב נלין. ויפצר בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו. (בראשית יט, א-ג).

ללוט חשובה מצוות הכנסת האורחים. הוא יושב בשער העיר בדיוק כאברהם שישב בפתח אוהלו. גם הוא משתחוה לאורחיו כאברהם דודו. יותר מכך, לוט מפציר בהם מאוד שיבואו אליו ואף עושה להם משתה. למעשה לוט גם עושה הרבה יותר מכך: הוא מגן עליהם בחירוף נפש ומסכן את עצמו אל מול אנשי עירו בשביל אורחיו.

מדוע לוט, הצדיק, לא מצטייר לנו כחיובי, ובסוף הפרשייה הופכת אשתו לנציב מלח ובנותיו חוטאות אתו? כדי לענות על שאלה זו נתעמק מעט בתוצאות הפרשייה.

סוף הפרשייה עוסקת בזרעו של לוט, מואב ועמון. ידוע כי: "לא יבואו עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כג, ד). מדוע? "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים" (שם ה). מדוע נדרש מעמון ומואב לקדם את פנינו? מדוע הם חייבים לנהוג כן? מהו החוב שלהם לישראל?

סבורני שהתשובה נמצאת דווקא בפעם הראשונה שהחוק הזה לכאורה "הופר". האשה המואבית הראשונה שנכנסה

לקהל ישראל היא כמובן רות המואבית. ברות יש דבר מיוחד: "ותאמר רות אל תפגעני בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי" (רות א, טז).

רות מוכיחה נאמנות מוחלטת לחמותה. היא לא חושבת על עצמה כלל. רות נכנסת לעם ישראל על ידי בועז. גם בועז לא היה צריך לקחת אותה, הוא אפילו לא היה גואל הדם. לעניות דעתי, רות ובעז מרימים כאן את הדגל שהיה חסר מאז לוט וממלאים את החסר במואב. רות ובעז פועלים על פי אידאל שהם לכאורה אינם חייבים בו – הם פועלים למען הזולת, ולא למען עצמם.

רות נשארת עם נעמי, כי היא חמותה; בועז גואל את רות, כי אחרי הכול היא קרובת משפחה שלו; מואב מחויב לתת לישראל לעבור בגבולו כי הם "קרובי משפחה". "אחיק ישראל" אומר משה. על חטא זה של חוסר אחידות ואהבה ביניהם הם מנודים עד שרות באה ומתקנת זאת.

זה ההבדל הגדול בין לוט לאברהם בפרשתנו. אצל אברהם יש שיתוף פעולה אדיר בתוך המשפחה: "וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות. ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימחר לעשות אתו" (בראשית יח, ו-ז).

לעומתו, לוט עושה הכול לבד. אשתו מספרת לכל שכנותיה על בעלה שהביא אורחים וגומר את המלח. בנותיו חוטאות ומחטיאות את אביהן. לוט לא שם לבו למצב משפחתו. די לו שהוא בעצמו צדיק וששאר העולם סביבו ינהג כרצונו.

ההבדל העצום הזה שמבדילה התורה בפרשתנו מלמד אותנו יסוד חשוב: להיות צדיק זה טוב ויפה, אולם איפה זה מסתיים? האם אנחנו צדיקים לעצמנו או שאנו רוצים להשפיע גם על אחינו? האם אכפת לנו מהסובב אותנו? יהי רצון שנדע ללכת בדרכו של אברהם אבינו ולהאיר על כל הסובבים אותנו.

אביבה לקס

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך ולהיסטוריה

מחנכים באמונה

אוניברסיטת בר-אילן

בועז פולצ'ק

הרוח החיה מאחורי היוזמה לכוון אוניברסיטה ישראלית, שתצמיח שכבת משכילים בעלי ידע נרחב במורשת היהדות, היה פרופ' פנחס חורגין, אשר נבחר בשנת 1949 לנשיא "המזרחי" בארצות הברית. פרופ' חורגין ראה בעיני רוחו אוניברסיטה שלימודי היהדות והדרכה רוחנית דתית יקבעו את צביונה העיקרי, ובה בעת גם תענה על דרישות החיים של המדינה ושל התפוצה היהודית. יוכשרו בה מדענים, פקידים לרשויות הממשלתיות, ואף מורים לחינוך העל-יסודי ולמוסדות השכלה גבוהה אחרים בישראל.

ביום י"ט במנחם-אב תשט"ו (1955) נערך טקס הפתיחה של אוניברסיטת בר-אילן. האוניברסיטה נושאת את שמו של הרב מאיר בר-אילן (ברלין) – ממנהיגי הבכירים של הציונות הדתית לפני קום המדינה. סמל האוניברסיטה נקבע כשילוב בין ספר תורה למיקרוסקופ – אובייקטים המייצגים את השילוב בין התורני למדעי. בשנת הלימודים הראשונה (1955) תכנית הלימודים התרכזה בארבע מחלקות: לימודי היהדות; מדעי הטבע ומתמטיקה; מדעי החברה; לשונות וספרות.

בהתאם למגמות היסוד שנקבעו עם כינונה ייחודה של אוניברסיטת בר-אילן הוא בהקניית יסודות המורשת היהודית באמצעות לימודי היסוד ביהדות, המכון הגבוה לתורה, המדרשה לבנות וטיפוח הזהות היהודית תוך כדי לימוד אקדמי ברמה גבוהה ופיתוח מחקר מתקדם במסגרת פקולטות, מחלקות ומרכזי מחקר.

האוניברסיטה מעורבת גם בפרויקטים התורמים לחברה ולקהילה, כמו למשל:

- שילוב תלמידי תיכון מהפריפריה בתחומי המדע השונים;
 - מרכזים אקדמיים בבני ברק (גברים) ובירושלים (נשים), שבהם לומדים צעירים מהציבור החרדי כלכלה, מחשבים ועבודה סוציאלית;
 - תכנית לתלמידי חו"ל דוברי אנגלית, ובמסגרתה הם מרחיבים את ידיעותיהם במדעי היהדות ובעברית בשילוב לימודים כלליים בשפה האנגלית;
 - הקמת שלוחות (שהפכו ברבות הימים למכללות) ברחבי הארץ;
 - מתן שירותים פסיכולוגיים ומשפטיים לאוכלוסייה נזקקת על ידי סטודנטים מתמחים.
- לאורך כל הדרך חותרת האוניברסיטה למצוינות מדעית ואינטלקטואלית, השזורה בערכי המסורת היהודית ומורשת ישראל. רבים מבכיריה זכו בפרס ישראל ובפרסים בין-לאומיים עתירי יוקרה. בימים אלה הקימה אוניברסיטת בר-אילן בצפת את בית הספר לרפואה החמישי בישראל. כיום אוניברסיטת בר-אילן היא הגדולה שבאוניברסיטאות ישראל ובעלת שיעור הצמיחה הגבוה שבהן. לומדים בה קרוב ל-34,000 סטודנטים.

לעיון נוסף:

- קליין, מנחם, **בר אילן: אקדמיה דת ופוליטיקה**, מאגנס, ירושלים תשנ"ח.
- רביד, זבולון, "השקפתו החינוכית של פנחס חורגין על רקע זמנו", בתוך: **שבילי החינוך**, מו (1987), עמ' 93-99.
- **אתר בר-אילן**: <http://www1.biu.ac.il>